

Mens en Wereld

8e Jaargang no. 7 - Juli-Aug. 1953

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKE ★ UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

DE VRIJHEID IS ONDEELBAAR

ALS er bij de oude Clemenceau mensen kwamen die klaagden over de democratie, liet hij ze uitspreken en ten slotte zei hij dan: „Weet je wat beters?” En over het algemeen is de gemiddelde, enigszins ontwikkelde, niet fanatieke en betrekkelijk redelijke mens voor of achter het gordijn het met het onuitgesproken antwoord op die vraag wel eens. Het is een regeringsvorm die de beste waarborg biedt voor bloedeloze veranderingen, voor vrije meningsuiting, voor verdraagzaamheid, voor bepaalde rechten van de minderheden, kortom voor respect voor de menselijke waardigheid. Deze regeringsvorm, ontstaan in het oude Athene, gegroeid in de periode der Renaissance, krachtig geworden in de 19e eeuw, is zo diep verankerd in Europa en Amerika omdat daar een slag mensen is ontstaan, behorende tot de derde stand, die gevoel van eigenwaarde bezaten en die wilden dat men rekening hield met hen, ook in regeringszaken. In alle landen ter wereld waar die onafhankelijke, individualistische derde stand niet is ontstaan of machteloos bleef is de democratie niet ontstaan of machteloos gebleven.

Indien wij van waarden spreken die, als zij aangevallen worden, verdedigd dienen te worden, dan behoort deze typische humanistische democratie daartoe. Humanistisch omdat deze vorm redelijk is — praten, overleggen —, omdat zij de vrije, geestelijke ontplooiing van het individu veronderstelt, omdat zij de richting van de wereld — in bestuurszin — open laat, omdat zij critiek niet zedelijk minderwaardig acht maar noodzakelijk, en omdat zij de vrijheid essentiël acht en geen concentratiekampen behoeft. De aartsvijanden van de democratie zijn zij die het heil voor allen weten, zij die een einddoel voor ogen hebben en die dit profetisch aan allen willen opleggen, en zijn zij die voorrechten van een bepaalde groep — ras, stand of klasse — willen behouden. De tragiek van de democratie is dat zij uit haar aard zwak staat tegenover haar aanvallers en dat zij, in de verdediging, wapens moet lenen uit het arsenaal van haar vijanden. Doet zij dit niet dan pleegt zij zelfmoord. Leent zij te vaak en te intens de wapens van haar aanvallers dan vernietigt zij zichzelf, wordt fascistisch en eindigt als een even verfoeilijke despotie als haar vijanden willen grondvesten. Deze verdediging is dus een moeilijke eierdans, die met de uiterste

tact en omzichtigheid geleid moet worden. Laat men die verdediging aan woeste olifanten als McCarthy, dan vernietigt men alles wat verdedigd moet worden. Met ijzeren en onafwendbare consequentie loopt een klein onderzoek naar communistische sympathieën uit op een volledige inquisitie. Mensen worden ondervraagd, aanbrengrers gaan hun werk doen, boeken worden vernietigd, angst wordt gezaaid, huichelaars en martelaren worden gekweekt, ketters worden gescheiden van rechtgelovigen, overmatige belangstelling wordt gewekt omdat er zoveel verboden wordt en de geestelijke vrijheid wordt om hals gebracht. De bewijzen van zwakte stapelen zich op. Dit verschijnsel in Amerika is beangstigend en verontrustend en wat het meest verbijstert: de angst is blijkbaar zo groot dat men zich onderwerpt aan de meest vernederende ondervragingen voor een commissie van ketterjagers. Met één slag zou daar een einde aan komen, wanneer elke individuele burger van de Verenigde Staten, zich beroepend op de Grondwet, zou weigeren voor de McCarthies te verschijnen, maar de angst regeert blijkbaar en die is altijd nog de allerslechtste raadgever der mensheid. De eerste stappen zijn al gezet, een index van verboden boeken, een verklaring van politieke betrouwbaarheid bij benoemingen, de laatste stappen zijn al te zien; kinderen die tegen hun ouders, hun onderwijzers getuigen, ramen die gesloten worden als mensen willen praten, onzichtbaar opgestelde toestellen op kantoren en in fabrieken om gesprekken af te luisteren, brieven die worden opengemaakt, schrijvers die gaan emigreren naar Vuurland of Guadeloup en stampvolle kampen bevolkt door hen die het vertikken om te zeggen dat ze met een communist een glaasje Cola hebben gedronken bij de familie Johnson aan huis in 1948. Het wordt tijd dat de Amerikaanse regering geld uittrekt tot de verheffing van een bijzonder groot en belangrijk achterlijk gebied in de wereld, n.l. de Verenigde Staten; de regeringen van b.v. Engeland, de Scandinavische landen en Nederland zullen graag adviseren bij het besteden van deze gelden. En wie zou willen beweren dat dit uiterst verontruste artikel geschreven is om communisten, waar ook ter wereld, te steunen, is een verre of nabije bloedverwant van Groot-Inquisiteur McCarthy zelf.

H. B.

Protestantse waardering en critiek

Een tweetal publicaties over het humanisme en het H.V. van protestantse zijde verdienen na al de modder — die als stenen zo hard kan worden —, waarmee zo royaal is gegooid, onze aandacht. In het tijdschrift „Wending” van Mei heeft prof. Banning een artikel geschreven „Het humanisme in het geding” en ds. H. Kroon heeft een geschriftje in het licht gegeven: *Stenen voor stenen*.

Prof. Banning stelt vast, dat het H.V. zich niet als de legitieme vertegenwoordiger van de 17 % buitenkerkelijken mag opwerpen, noch als de stem van het humanisme. Hij zou dit zakelijk en rustig erkend willen zien. Ik heb ook niet het minste bezwaar hem deze erkenning te onthouden, niet echter zonder er de nadruk op te leggen, dat eerst door en in het georganiseerde humanisme het onkerkelijk deel van ons volk een eigen geluid heeft laten horen, dat blijkt geeft van een bewustwording van een eigen humanistische visie en taak. Het H.V. is niet zomaar een groep humanistisch-gezinden, maar de voorhoede en het verzamelbekken van al degenen die door ernstige bezinning en discussie in eigen kring én naar buiten zich pogen rekenschap te geven van wat voor hen de opdracht is van deze tijd.

Wanneer Banning tot de slotsom komt, dat het verzoek van het H.V. om erkenning bij de geestelijke verzorging van bepaalde groepen die deze vanzelfsprekend ontvangen van de kerken, niet afgewezen mag worden, dan ligt hier, meen ik, wel in opgesloten, dat hij het H.V. aanvaardt als een humanistische organisatie met zeer behoorlijke geloofsbrieven.

Als christen verzet hij zich tegen de voorrangspolitiek van de kerken, de bescherming van de staat die zij opeisen en hij voelt alles voor een actie om de leugen van de „God-belijdende staat” te ontmaskeren, al is hij tevens van oordeel, dat de staat medeverantwoordelijk is voor de zedelijke waarden die aan onze democratie ten grondslag liggen.

Zeer ernstig stelt hij de scribenten van de R.K. pers in gebreke, die op de verwerpelijke gevoelens bij het R.K. volksdeel speculeren en hij ontkent het recht van de Rooms-Katholieken uit te maken welke geestelijke verzorging al of niet toelaatbaar is. Hij verwerpt een beslissing met politieke machtsmiddelen in een in wezen geestelijke strijd.

Juist de monopoliepositie van de kerken acht hij de onkerkelijkheid in de hand te werken en met pater Van der Wey e.a. dringt hij aan op onderzoek naar eigen tekortkomingen.

Kunnen we deze stem uit een „maandblad voor Evangelie en cultuur” van harte waarderen, het artikel van Banning geeft nog iets meer dan dit pleidooi voor er-

kenning. Hij vlecht namelijk enkele bezwaren in tegen het humanisme, zoals hij dit thans onder ons waarneemt. Omdat wij openheid gaarne tot onze goede eigenschappen rekenen, willen wij ook melding maken van wat hij als een humanistisch tekort ziet. Het humanisme in ons Verbond ziet hij als een verenging en vershring van het humanisme in de Europese cultuurtraditie en met name wijst hij op het tekort aan begrip van het tragische, van de verbinding van de idee van het tragische met die der vrijheid. Hij ziet het humanisme uit twee bronnen vloeien, uit de antieke wereld en uit de 18de- en 19de-eeuwse saecularisatie (verwereldlijking) en meent, dat deze laatste in het Verbond de overhand heeft.

Ik ben van mening, dat er in het H.V. wel degelijk begrip is voor de eeuwenoude traditie waarin ook het hedendaagse humanisme geworteld is, maar dat er een tekort is aan inzicht in de schaduwzijde van het menselijk bestaan, in zijn raadsels en tragische momenten, in wat ik de verlegenheden van het humanisme zou willen noemen. Dit is niet denkbeeldig, maar zal mede het gevolg zijn van de strijd- en verweerpositie waarin het humanisme, naarmate het van bepaalde zijde als een gevaar wordt gezien en ook, mag ik wel zeggen, naarmate het in het nieuws komt, zich ziet geplaatst. Het wordt nu eenmaal de weg opgejaagd waarop het voor zijn rechten moet opkomen, waarin het de monopoliepositie van de kerken moet bestrijden. Om voor zichzelf ruimte te winnen, kan het gevaar lopen én aan diepte te verliezen of er niet aan toe te komen én zijn grenzen te zien verflauwen door zijn behoefte aan erkenning. Maar tenslotte moeten daarvoor de humanisten zelf waken en kunnen zij geen maatstaf van buiten aanvaarden.

Overigens ontkomt Banning niet aan een té traditionele schematisering, wanneer hij het oude liedje zingt van het euvel der saecularisering van sedert de 18de eeuw. Het is in de katholieke en protestantse geschiedschrijving haast een mode geworden deze saecularisatie als een verval en desintegratie (uiteenvallen) van de Europese cultuur te zien. Dat hierin een geheel

ander moment te voorschijn komt, zal Banning ook wel willen erkennen, maar het onvermijdelijke én positieve worden door hem e.a. toch verdrongen achter de vervalstheorie. Wie als christen op dit verschijnsel een reëler en oorspronkelijker kijk heeft, is ds. Kroon in zijn bovengenoemd boekje. Voor hem is de saecularisatie niet anders dan het mondig worden van de Europese mens, die de voogdij van „God” niet nodig heeft. Hij haalt enkele uitspraken aan van de Duitse theoloog en door de Nazi's vermoorde verzetsman Bonhoeffer uit diens „Widerstand und Ergebung”: „Het behoort tot de intellectuele redelijkheid, God als morele, politieke, natuurwetenschappelijke arbeidshypothese te laten vallen.” „Wij kunnen niet redelijk zijn, zonder te erkennen, dat wij in een wereld moeten leven, alsof er geen God ware.” „De aanval van de christelijke apologetiek op de mondigheid der wereld houd ik ten eerste voor zinloos, ten tweede voor onvoornaam, ten derde voor onchristelijk.” Hoe hij dit uitwerkt, leze men bij Kroon, nog beter bij Bonhoeffer zelf.

Ik geloof dat deze kijk op het door Banning zo veroordeelde verschijnsel in elk geval reëler, misschien ook wel christelijker is. Want ik ben het met ds. Kroon eens, dat in zijn opvattingen een aantal religieuze bindingen en remmingen worden opgeruimd; en daardoor kunnen wij humanisten voor het humanisme in christelijke zin meer begrip krijgen.

Ten opzichte van elke godsvoorstelling die men verwerpt, is men eigenlijk een „atheïst”. Maar het woord is zo geladen, dat men het nauwelijks durft te gebruiken. Het is echter een feit, dat ds. Kroon ten opzichte van de door hem als heidens bestempelde, toornige, naijverige God, die volgens tal van zich erg christelijk wanenden ons de stormramp op de hals heeft geschoven als tuchtiging, zich niet anders dan als atheïst kan beschouwen. Hij gelooft n.l. niet in deze gekerstende Donarfiguur en wellicht ook niet in de God, van wie wij door de saecularisatie afvallig zijn geworden. Ik beschouw hem daarom niet als een mindere christen, integendeel. Maar laten wij ons niet verder mengen

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: H. Bongers, Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Dr O. Noordenbos, Mr A. Stempels. Adres Redactie: Oranjelaan 38, Amersfoort. Copie vóór de 1e v. d. mnd. inzenden. — Adres Administratie: Bleyenburgstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht. — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel; kolombreedte 63 mm. — Abonnementscondities: Leden gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. Buitenland f 3,—. — Prijs losse nummers f 0,20. — Inlichtingen betr. lidmaatschap en aanmeldingsformulieren Humanistisch Verbond worden verstrekt door Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

Van over de grenzen

Het zal onze lezers zeker interesseren, dat de ook in onze Hollandse kringen langzamerhand meer en meer bekende H. J. Blackham, de algemene leider van de British Ethical Union, in Februari, samen met enige anderen, een serie van 8 avonden over Humanisme, Materialisme, Marxisme en Christendom voor de B.B.C. heeft ingeleid met een voordracht over het eerste onderwerp.

Einde Maart hield de B.E.U. haar jaarlijks congres, waar o.a. in een interessante discussie ter sprake kwam, welke rol de periodieken die deze vereniging uitgeeft, zouden kunnen spelen om de humanistische gedachte meer bekendheid te geven. Over het resultaat van die discussie is ons nog niets bekend, maar nu de heer Blackman dezer dagen in ons land komt ter gelegenheid van de jaarlijkse vergadering van het dagelijks bestuur van de International Humanist and Ethical Union (I.H.E.U.) zullen we er misschien binnenkort meer over horen.

Bovendien verenigden zich gedurende het Paasweekeneinde een groot aantal werkende leden van deze vereniging in een landhuis in Oxfordshire, waar men eveneens beraadslaagde welk soort van programma samen te stellen ware om de B.E.U. vooruit te helpen. De morgen- en avondzittingen waren gewijd aan de volgende onderwerpen: De humanistische

in het interchristelijk gesprek.

Ds. Kroon noemt zich een Westers humanist, zonder dat hij behoefte of roeping voelt lid te worden van het H.V. Hij meent, dat het onjuist is „dat men jegens de Kerk en haar geschiedenis (maar wat is dat allemaal, Kroon?) alleen maar een behoorlijke houding kan verwerven door er buiten en tegenover te gaan staan.” Het universele humanisme als een grootste gemene deler van alle humanismen ter aarde gaat volgens hem voor een Westers humanist teveel buiten onze feitelijke geschiedenis om. Ik vind, dat hij hier allesbehalve duidelijk is.

Ofschoon hij als christen duidelijk blijkt geeft van zijn afkeer van het verzet van kerkelijke kant tegen het deelnemen van het H.V. aan de geestelijke verzorging die het Verbond vraagt, valt hij het humanisme toch nog even uit een onverwachte hoek aan, als hij schrijft, dat „het te vlot is met het standpunt der gelovige christenen te begrijpen.” „Zij (de humanisten) laten de kerk haar gang gaan, en dat is juist hetgeen hun niet opgedragen is. Zij zouden de kerken juist niet hun gang moeten laten gaan, maar zeer deskundig critiseren.”

Zoals U ziet, een ander bezwaar tegen het humanisme als Banning heeft.

„Ga d'r maar aan staan,” zegt men te Amsterdam. O. N.

beweging in werking; de vrouwen en het humanisme; het humanisme in de opvoeding; sociaal werk; publicatiemethoden.

Dat er ook in onze kringen in Engeland behoefte bestaat aan een korte uitleg van het humanisme, die voor elkeen begrijpelijk is, bewijst het houden van een extra gedachtenwisseling hierover met de bedoeling, een soort A.B.C. van het humanisme samen te stellen.

Men zal zich herinneren dat ik in mijn eerste artikeltje van deze rubriek het Zwitserse maandblad „Die Befreiung” heb genoemd. In het Mei-nummer stond een bijzonder aardig artikel over de Duitse filosoof Ludwig Feuerbach (midden 19de eeuw), wiens uitspraken over het wezen der religie het gehele revolutionaire Duitsland van die tijd in vervoering brachten. Het was namelijk Feuerbach, die in die dagen met grote beslistheid verkondigde, dat de tijd van het Christendom voorbij was; groot was zijn invloed op de Zwitserse schrijver Gottfried Keller, van wie de volgende regels, die geheel in de zin van Feuerbach's filosofie zijn, hier volgen: „Hoe triviaal komt mij tegenwoordig de mening voor, dat met het opgeven der zgn. godsdienstige ideeën alle poëzie en verheven stemming uit de wereld verdwijnen zouden. In tegendeel: de wereld is mij oneindig dieper en schoner voorgekomen, het leven waardevoller en intensiever, de dood ernstiger, en dit alles appelleert nu eerst met alle macht aan mij, om mijn taak te vervullen, mijn bewustzijn te zuiveren en te bevredigen, omdat ik geen enkel vooruitzicht heb, het verzuimde in een wereld van het hiernamaals in te halen.”

H. A. P.-S.

Voorburg

Zoals uit de berichten in de dagbladen bekend is, besloot de „Voorburgse Courant” in April j.l. onder dreigementen van katholieke zijde om geen berichten of advertenties meer op te nemen terzake van bijeenkomsten te Voorburg van het H.V. en enkele andere verenigingen. De protesten tegen deze aanval op de geestelijke vrijheid in Nederland culmineerden in een openbare protestvergadering van het H.V. te Voorburg op 10 Juni.

Volgens berichten in „Het Parool” en de „N.R.C.” heeft de „Voorburgse Courant” thans haar standpunt herzien, en aan de abonné's, die bedankten wegens het toegeven van de „V.C.” aan de druk van katholieke zijde, in een folder bericht, dat zij nieuws van het H.V. weer zal opnemen. Over de andere verenigingen wordt niet gerept. Wij vertrouwen echter, dat ook ten aanzien van de andere verenigingen de persvrijheid in Voorburg hersteld zal worden, en dat hiermede de Voorburgse kwestie in haar laatste fase zal zijn gekomen.

ADOPTEERT EEN VACANTIEKIND!

Naar aanleiding van onze oproep in het Juni-nummer van „Mens en Wereld” mochten wij tot 1 Juli de volgende bijdragen ontvangen:

E. E. G. te B. f 20,—; M. R. te L. f 14,—; Westchester Children te New York f 149,97; P. S.-P. te 's-Gr. f 20,—; M. D.-K. S. te O. f 30,—; Dr. W. M. te U. f 5,—; J. E. O. te R. f 1,50; M. K. te D. f 5,—; M. J. M. te E. f 50,—; P. J. M. v. d. G. te K. f 5,—; J. C. B. te S. f 2,50; M. J. N. v. K.-T. te B., S. v. O.-N. te A., H. A. P.-S. te A., D. K. te 's-Gr.; J. B. C.-K. te B., D. A. v. W. te d. S., D. B.-G. te B., Ga. G. J. H. P. te d. S., A. G. v. L. te A., B. H. S. te A., Ir. H. B. B. te A., C. v. M. te P., C. B.-S. te K., J. E. te A., F. J. W. te 's-Gr.; N. v. C. te A., H. A. H. te R., Dr. M. P. L. te W., M. E. d. Z. te 's-Gr., J. R. te H.: allen f 10,—. Totaal f 502,97.

Wij zijn alle gevers zeer dankbaar, maar wij zijn nog niet volstaan, want het tekort bedraagt nog f 500,—. Wij hopen dat velen het voorbeeld van de hierbovengenoemden zullen volgen en dat dit bedrag van f 500,— voor de kinderuitzending er volledig zal komen.

Gaarne Uw bijdrage op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, onder het motto „Adoptie”.

Elke f 10,— betekent een kind met vacantie!

Volkshogescholen

In het artikel „Meer Methode met de Humanistische Jeugd” in het April-nummer van „M. en W.” pleit de schrijver voor „humanistische volkshogescholen” ten behoeve van een humanistische vorming van jongeren ter voorbereiding op hun functie in de maatschappij. Uit de kring van de Vereniging tot Stichting van Volkshogescholen wordt bezwaar gemaakt tegen het gebruik van het woord volkshogeschool voor een dergelijk vormingsinstituut, daar juist het kenmerk van de volkshogeschool is, dat men hier ongeacht de eigen levensbeschouwelijke instelling bijeenkomt. Men meent, dat het gebruik van de term volkshogeschool voor levensbeschouwelijk gerichte vormingsinstituten van soortgelijke aard niet juist is. RED.

De Humanist in deze tijd

„De wonderen der techniek, waarvan we nimmer de tweezijdigheid mogen vergeten, eisen een geestelijke activiteit, oneindig veel groter dan in de cultuurperiodes van het verleden.”
N. BERDJAJEW.

In een vorig artikel werd terloops reeds gewezen op het verband tussen de technische ontwikkeling en de wijzigingen in de geestelijke en maatschappelijke structuur van onze samenleving. Het is zeker niet te veel gezegd, wanneer men concludeert, dat de techniek in onze gehele beschaving een totale omwenteling heeft teweeggebracht. Techniek, economie en maatschappij zijn niet meer los van elkaar te denken. Leonardo da Vinci kon in zijn tijd nog rustig experimenteren met allerlei nieuwe technische vindingen zonder verder enige invloed op de maatschappij van die dagen uit te oefenen. Tegenwoordig wordt iedere nieuwe technische ontdekking onmiddellijk beoordeeld op haar mogelijkheden voor de defensie en het economisch leven en vervolgens in toepassing gebracht, vaak zonder te overzien welke maatschappelijke consequenties dit met zich meebrengt.

Het is bijna een gemeenplaats geworden te zeggen, dat de moderne mens onder de ban van de techniek leeft. Toch valt hierover nog zeer veel te zeggen en de conclusie waartoe men m.i. moet komen kan evenmin een absolute afwijzing van als een critiekloze bewondering voor de techniek inhouden. De techniek heeft een tweeledig aspect. Door haar weet de mens zich mogelijkheden te scheppen, die het dier mist. De techniek schenkt hem op velerlei gebied een bepaalde vrijheid, doch vormt tevens een bedreiging. Het ligt in het wezen van de mens-zelf techniek te scheppen. De mens is een homo faber (werktuig-mens). Niet alleen heeft hij zich door deze techniek bevrijd van veel monotone, geestdodende en uitputtende slavenarbeid, doch tevens de mogelijkheid gekregen het hoofd te bieden aan voedselschaarste, ziekten en natuurrampen. Eerst door de technische ontwikkeling (men denke aan de fabricage van kunstmeststoffen, de mechanisatie van de landbouw) werd het mogelijk meer monden dan vroeger te vullen. De mechanisatie, het gebruik van werktuigen en machines bracht op allerlei gebied een omwenteling met zich. Oude gewoonten en tradities gingen verloren. Nieuwe verhoudingen werden geschapen. Uitbreiding van onderwijs, vergroting van kennis werd een noodzakelijkheid: Mechanisatie en industrialisatie in een land van analphabeten is immers onmogelijk. Zo stimuleert de techniek de intellectuele vorming. Met de

ontwikkeling van de techniek en de opkomst van burgerij en arbeidsklasse gaat tevens een veranderde waardering ten opzichte van de arbeid samen. Vroeger leefden de feodale landheren uitsluitend van de arbeid van hun ondergeschikten, zij schuwden iedere actieve deelneming aan het productieproces en achtten arbeid zelfs minderwaardig. De nieuwe ontwikkeling op maatschappelijk gebied, gestimuleerd door techniek en industrialisatie bracht een geheel nieuwe houding ten opzichte van arbeid, winst en bezit met zich mee. De arbeid werd meer positief gewaardeerd, ook al bracht de industrialisatie tenslotte een nieuwe slavernij voort nl. die van de arbeiders. De vroeger uitsluitend agrarische maatschappij onderging grote veranderingen. Steden breidden zich uit en er ontstond een trek van het platteland naar de stad, waar zich een samenleving, vormde, die wel in zeer veel opzichten radicaal verschilde van de oude dorpsgemeenschap. Ook in de toekomst zal de technische ontwikkeling voortdurend de maatschappelijke structuur blijven beïnvloeden. Men kan geredelijk aannemen, dat met de ontwikkeling der atoomenergie een nieuw tijdperk zijn intrede doet. Ook de toepassing van de stoommachine en de electriciteit betekenden niet alleen een industriële revolutie, doch ook een maatschappelijke en geestelijke omwenteling, nl. het einde van het feodaal-agrarische tijdperk en de opkomst van burgerij en arbeidsklasse. Het is zeer waarschijnlijk, dat de ontwikkeling van de atoomenergie het einde zal betekenen van het „kapitalisme”, d.w.z. die maatschappijvorm, waarin de productiekrachten in handen zijn van particuliere ondernemers. De ontwikkeling van de atoomenergie vereist nl. enorme beleggingen, waarvoor financiële middelen nodig zijn, die particuliere bedrijven niet kunnen opbrengen. Slechts de staat (of zelfs meer staten gezamenlijk) kan de ontwikkeling van atoomenergie financieren. Met deze ontwikkeling zijn nieuwe mogelijkheden en nieuwe gevaren gegeven. Wat de gevaren betreft, hier moet allereerst gewezen worden op het feit, dat een nieuwe macht in handen van de staat, de superorganisatie wordt gelegd. Deze moet nolens volens het monopolie der atoomproductie in handen houden, voorlopig ook uit militaire overwegingen. Natuurlijk zal in de toekomst het particuliere bedrijf zich in verschillende sectoren van het economisch leven nog kunnen handhaven. De oude productiewijze (nl. met behulp van energiebronnen als steenkool en electriciteit) moet in verschillende basis-industrieën tenslotte toch het veld ruimen voor de productiewijze met behulp van atoomenergie, die uiteindelijk goedkoper is. Hier-

mede zal het particulier karakter van de meeste industrieën (voorzover hiervan nu nog sprake is) tenslotte verloren gaan. De staatsinvloed op het economisch leven moet onvermijdelijk toenemen. De gehele technische en maatschappelijke ontwikkeling zal ertoe leiden, dat in de toekomstmaatschappij niet alleen de zorg voor het dagelijks brood, het streven naar „winst” en „bezit” een centrale plaats in zullen nemen, doch daarnaast problemen als *individuele vrijheid* (overigens een probleem, dat in de gehele West-Europese geschiedenis belangrijk was) en *vrije tijdsbesteding*. Immers twee tendenties zijn in de toekomstmaatschappij aan te wijzen: 1. verdere vergroting van de staatsmacht; 2. toenemende mechanisatie, waardoor de menselijke arbeidskracht een steeds kleinere rol in het geautomatiseerde productieproces gaat spelen.

De ongeëvenaarde concentratie van de staatsmacht op economisch gebied en hiermede op allerlei andere terreinen bergt ongetwijfeld grote gevaren in zich. Orwell heeft in zijn merkwaardige boek „Negen-tienhonderd-vier-en-tachtig” een toekomststaat geschilderd, waarin de overheid door middel van mechanische spionnen al ons doen en laten, zelfs onze meningen zal kunnen controleren. De techniek vormt een ernstige bedreiging, waar zij een instrument wordt in handen van de totalitaire staat, van bekrompen nationalisme en partijzucht, van nihilisme en dogmatisch fanatisme op politiek en geestelijk gebied. „Kenniss is macht” schreef de Engelse wijsgeer Francis Bacon reeds enkele eeuwen geleden. Met erkenning van deze onbetwistbare waarheid, met erkenning van de mogelijkheden van de moderne techniek vraagt de humanist zich toch steeds in de eerste plaats weer af: „Waarvoor en waartoe deze techniek en deze macht?” In de vorige eeuw was deze verontrustende vraag slechts bij een enkele filosoof te vernemen. Men meende, dat de ontwikkeling van de techniek en de ontplooiing van materiële macht op zichzelf zonder meer goed waren. Meer en meer dringt het besef door dat onze toekomst en ons geluk niet *uitsluitend* afhankelijk zijn van technische verworvenheden, doch evenzeer van een geestelijke en maatschappelijke activiteit, die voorkomt, dat wij allen robots worden in een al te perfect georganiseerde lopende-band-maatschappij, al dan niet op totalitaire grondslagen opgebouwd. Niets is gevaarlijker dan een houding van lijdelijkheid en passiviteit, gepaard gaand met een verlamdend cultuurpessimisme. Het is immers duidelijk, dat ook het probleem van de techniek uiteindelijk *het probleem van de moderne mens* is, van zijn maatschappelijke organisatie, zijn vrijheidsdrang, zijn sociaal besef en zijn eerbied voor de menselijke waardigheid. De techniek zelf is neutraal, zij is tenslotte niet meer dan een middel ter bereiking van *materiële*

doeleinden. Het komt er op aan voor welke doeleinden dit machtige middel gebruikt of misbruikt wordt of zoals Spengler in zijn „Mensch und Technik” het uitdrukt: „Es kommt nicht auf die Herstellung von Dingen an, sondern auf das Verfahren mit ihnen.” Het gaat niet alleen meer om een snelle ontwikkeling van ons wetenschappelijk en technisch kunnen, doch óók en méér nog om de geest, de gezindheid, de levensbeschouwing en de maatschappelijke doeleinden, die moeten bepalen waartoe deze techniek zal dienen. Nietzsche zag scherp welke vraagstukken hier liggen toen hij meer dan een halve eeuw geleden schreef: „Für das Zeitalter der Luftschiffahrt ist der Mensch nicht gut genug.”

De techniek is altijd middel, nimmer doel. Cultuurscheppende waarden kan men aan de techniek nooit ontnemen. Technificering kan nimmer het uiteindelijk en uitsluitend doel van de mens zijn, wel een middel ter bereiking van een hoger stadium in de maatschappelijke en culturele ontwikkeling. Beslissend voor de waarde van iedere cultuur zijn niet de technische verworvenheden, doch uitsluitend de geestelijke waarden, die gerealiseerd worden, de levensstijl en de mate van vrijheid en gerechtigheid. Mannheim wijst er in zijn „Mensch und Gesellschaft” op, dat „die Entwicklung der technischen Naturbeherrschung meilenweit der Entwicklung der moralischen Kräfte und des menschlichen Wissens um die Ordnung und Lenkung der Gesellschaft vorausgeeilt ist.” Geen nieuw irrationeel geloof kan ons uit deze nood redden, wel een activering van geestelijke waarden en sociaal besef en een bewust, verantwoord zoeken naar de mogelijkheden tot een „Ordnung und Lenkung der Gesellschaft,” die niet betekent een delegeren van alle macht aan een monsterachtige superstaat, die in deze menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid aan banden legt.¹⁾ Aan de vooravond van het atoomtijdperk is het van belang ook nog eens te wijzen op de woorden van de psycholoog Jung, die kort na de tweede wereldoorlog schreef: „Het wordt langzamerhand tijd, ja zelfs hoog tijd, dat de cultuurmens zijn grondslagen herzielt en o.a. de vraag van „zijn of niet zijn” aan een grondige discussie onderwerpt, want wat nu dreigt zal de Europese catastrofe als een louter voorspel in de schaduw stellen.” Een passief pessimisme is hier even gevaarlijk als de verwachting, dat de macht van wetenschap en techniek tenslotte alles ten goede zal keren. Hiermede distanciëren wij ons tegelijk van iedere zgn. „technocratie”, die niets anders is dan een cultus, een ver-

¹⁾ Vermeldenswaardig in dit verband zijn o.m. de publicaties van Karl Mannheim „Man and Society in an Age of Reconstruction” (1940) en „Diagnosis of our Time” (1943), het laatste in Ned. vert. verschenen onder de titel „Diagnose van onze tijd”.

heerlijking van de techniek, een verschijnsel, dat in jonge, opkomende industriestaten (men denke aan de Sowjet-Unie) niet zeldzaam is. De mens in de technocratische staat wordt volkomen verzakelijkt. Het zwaartepunt ligt niet meer in de mens zelf als waardescheppend subject, als doel-in-zichzelf, maar in de machine, het object. De mens wordt zelf object, ondergeschikt aan de machine. Deze technocratie kunnen wij slechts afwijzen. Even kritisch is ons standpunt echter ten opzichte van de conservatieve Stastoks, die zich tegen iedere vernieuwing, ook een technische, verzetten. Ditzelfde geldt ten aanzien van de romantische weeklagers, die in de techniek weinig méér kunnen zien dan een verderfbrengende, autonome macht, symbool en symptoom van de „Untergang der Erde am Geist” (Th. Lessing). Wij willen ons nog verder verdiepen in enkele negatieve en positieve aspecten van de techniek. Vaak wordt tegenwoordig gewezen op de vervlakken- de invloed van moderne technische vindingen als film, radio en televisie. Inderdaad bevorderen deze bij velen de passiviteit, het onvermogen en de onwil op bepaalde gebieden initiatieven te ontplooien, zelf een oordeel te vormen, zelf te komen tot kunstzinnige of andere creatieve activiteit. Hiermee is evenwel niet alles gezegd. Is het immers niet zo, dat juist door pers, film en radio miljoenen voor het eerst in aanraking kwamen met kunst en cultuur, met maatschappelijke vraagstukken, met vreemde culturen en landen, die vroeger buiten hun gezichtskring lagen? Het gaat bij dit alles niet om het technisch medium pers, radio of televisie zelf, doch wel om de wijze waarop en het doel waartoe dit toepassing vindt.²⁾

Men heeft vaak geklaagd over de smakeloze massaproductie van de moderne industrie. Maar ook met de hand vervaardigde producten, niet door een fabriek geproduceerd, kunnen smakeloos en stijlloos zijn. Men denke maar aan de kitch in de kunst. De moderne fabriek kan evenzeer goede dingen maken, mits het publiek deze koopt en zelfs eist van de fabrikant. Maar hier vormt juist het gebrek aan goede smaak en stijlgevoel en de tekorten in de culturele vorming bij het grote publiek een ernstige handicap. Hier ligt nog een enorme taak voor onderwijs en vorming buiten schoolverband. De grotere aandacht die de moderne fabriek tegenwoordig besteedt aan „industrial design”, waarvoor de medewerking van kunstenaars wordt ingeroepen, is ongetwijfeld een gunstig teken.

Als positief element in de techniek valt o.m. te waarderen het feit, dat geen techniek mogelijk is zonder gemeenschap. De

²⁾ Een interessante studie over de invloed van de radio is het proefschrift van K. van Dijk „Radio en volksoontwikkeling”, Groningen, 1953.

techniek vereist de samenwerking van een groot aantal individuen. De individuele mens bouwt geen technisch apparaat op. Doch er is meer. Onder invloed van de techniek, het zich uitbreidende wereldverkeer, vervagen de grenzen tussen de volken. De machine kent geen nationaal karakter en heeft geen vooroordelen ten opzichte van ras of natie. De techniek is internationaal. Men kan het intensieve verkeer tussen volken en werelddelen, mogelijk gemaakt door het moderne transportwezen, slechts toejuichen. Hierbij moet evenwel geconstateerd worden, dat de volken geestelijk vaak bij de techniek achterblijven. De ontmoeting met het andere volk, met de vreemde cultuur leidt dikwijls tot versterking van de geestelijke autarkie en isolatie, zelfs tot hevige conflicten. Het is moeilijk voor de individu, die psychisch en cultureel nog sterk gebonden is aan de traditionele gemeenschappen van dorp, stad en natie zich geestelijk in te stellen op boven-nationale verbanden, die toch de logische consequentie zijn van de gehele moderne technische en maatschappelijke ontwikkeling. Niet verwonderlijk is dan ook, dat b.v. het federalisme nog op sterke weerstanden stuit. Een gevaar in de huidige ontwikkeling is het feit, dat de nauwe, persoonlijke relaties, kenmerk van de dorpsgemeenschap, verschrallen tot oppervlakkige contacten. De mens in de miljoenensteden is eenzaam geworden. Jaspers heeft gewezen op de noodzaak „voor ons mensen werkelijk met elkaar te leven, met elkander te spreken, in dit met-elkander elkaar in de waarheid te vinden en op deze weg *eigenlijk eerst onszelf te worden*.” De mens leert zichzelf, zijn tijd en de wereld eerst begrijpen, wanneer hij leeft en werkt in een werkelijke gemeenschap. „In de nood waarin wij leven leren wij begrijpen dat communicatie de fundamentele eis is die aan ons wordt gesteld” (Jaspers). In de moderne, vertekende samenleving zal bewust gezocht moeten worden naar nieuwe gemeenschapsvormen, die deze „communicatie” mogelijk maken. Belangrijk is in dit verband de wijkgedachte. Ook hier liggen voor het humanisme nog verschillende taken.

P. KRUG.

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Dagelijks Bestuur: Dr J. P. van Praag, voorzitter; Mr H. B. J. Waslander, vice-voorzitter; W. Coenders, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester; H. Bongers, redacteur.
Adviserende D.B.leden: Ir P. Schut, Prof. Dr G. Stuiveling, Prof. Dr Libbe van der Wal.
Leden: Mevr. C. Feringa-van Noord, Mevr. A. J. Groenman-Deinum, Prof. Dr T. T. Ten Have, Joh. Jansen, W. C. Koppenberg, Mevr. H. A. Polak-Schwarz, H. Redeker, E. Schabracq, G. Stellingma, Mr A. Stempels, Mr Dr J. In 't Veld.

Om onze plaats in het nationale leven

De onder deze titel in het Juni-nummer van „Mens en Wereld” opgenomen brief van de Heer G. W. Huygens deed verschillende lezers in hun pen klimmen. Niet alleen de inhoud, maar ook de toon van deze brief wekte verzet. Van de reacties die ons bereikten, hebben we er twee gekozen, ons bewust er van, dat we daarmee niet alle — maar toch wel de belangrijkste — bezwaren van onze briefschrijvers tot hun recht laten komen.

RED.

In deze rubriek, van Juni, heeft de Heer Huygens een brief geschreven, waarover ik graag enkele opmerkingen wilde maken.

De Heer Huygens noemt enkele gevallen, waarvan hij vindt dat de Redactie van „Mens en Wereld” zich van een oordeel had moeten onthouden. Want hij bemerkt het grote gevaar, dat het H.V. een secte van betweters wordt op gebieden, waar ze niets van afweet. En hij meent, dat door stellingname van humanistische zijde de groei van het Verbond wordt belemmerd.

Nu moet wel onderscheid worden gemaakt tussen specifiek politieke (partij) — en dieper liggende zaken.

Over die eerste kan het H.V. krachtens z'n aard niet oordelen. Maar wel moet het een geesteshouding, die de menselijke waardigheid van enkeling of volk aantast, signaleren.

En daarin zal het ronduit moeten zijn, en niet zwijgen omdat de spelregels nu eenmaal zo zijn, omdat de meerderheid het goedkeurt, zelfs niet als de groei van het H.V. erdoor zou worden belemmerd. Het getal prevaleert hierin niet.

De vraag of een duurzame vrede zal worden bereikt ligt niet alleen op het politieke vlak.

Ieder zal de innerlijke drang naar vrede en menselijkheid moeten bezitten. En al is het voor velen nog een onontkoombare noodzaak, dat de paraatheid van ons leger opgevoerd wordt, de gevolgen zouden rampzalig zijn als dit gepaard ging met een vermilitarisering van ons volk.

En die symptomen zijn er. Wanneer een volk het bitter noodzakelijke tot een middelpunt van z'n feestelijkheden maakt, dan is het geweten ingeslapen.

Wat blijft er dan nog over van een zuiver zedelijk oordeel over deze problemen?

Laat het Rode Plein in Moskou op 1 Mei een waarschuwing zijn.

Nee, hier kan „M. en W.” er zich niet mee afmaken met: nou ja, dat hoort nu eenmaal tot de spelregels.

Wanneer het een gevaar wordt voor de geestelijke zuiverheid van een volk, dan is de tijd gekomen dat daar dan maar eens mee gebroken moet worden.

Het gaat hier niet om de bewapeningspolitiek, doch om de geesteshouding die er achter staat.

Het is nog maar een stapje verder naar de gedachte: Een oorlog is iets onwaardigs, waarom nu nog de menselijkheid in acht te nemen? Laat ons dan ook maar leven als wolf tussen de wolven!

We weten heel goed, dat de legers der Ver. Naties strijden tegen agressie, maar ook dan mogen we nooit ons mens-zijn verloochenen.

Als de Heer Huygens een norm stelt, dan zal die ook voor anderen gelden, en wat zijn dan de consequenties? Denk eens aan de concentratiekampen.

En zou het H.V. over een dergelijke geesteshouding, die zich in Korea uitte als een mensonterend aanbod van generaal Mark Clark, niet mogen spreken?

Omdat de politiek er ook mee te maken heeft? Uit opportuniteit?

Als het om de menselijkheid gaat mag het H.V. nooit ondergeschikt worden gemaakt aan welke uitspraken ook van „beroepspolitici”.

Hier kunnen wij onze verantwoordelijkheid als mens of groep niet afschuiven.

„Mens en Wereld” doet er goed aan uit bewogenheid te protesteren. En hier ging het niet om kleinigheden of onschuldige conventies, maar om de principiële verwerping van de geest, waarin dit alles gebeurt.

Ja, wij als humanisten willen opkomen voor de menselijke waardigheid, en als we ons ongerust voelen over de afstomping van het zuiver zedelijk voelen, dan is het onze plicht te reageren.

Ook zwijgen kan een antwoord zijn.

Dpl. Sergeant Fré Smidt.

In het vorig nummer van „M. en W.” heeft Huygens zo het een en ander naar het hoofd geslingerd van politieke betweters, sectariërs, vage idealisten of hoe deze, politiek niet ernstig te nemen lieden, door hem worden betiteld. Hij ziet ze, in de politieke partijen zonder invloed, hun schade inhalen in de kolommen van „M. en W.”, aldus het H.V. compromitterend. Ernstige symptomen van beïnvloeding van het H.V. door deze ideeën merkt hij op in twee redactionele actualiteiten. Hij schrijft deze kennelijk toe aan een redactielid, die een vredesbeweging is toegedaan „die nu en dan een manifest uitgeeft”. De ironie van het geval wil nu, dat zij niet van diens hand zijn. Daarom alleen vermeld ik dit, omdat hier een mooi voorbeeld is van een typische gezichtskringvernaauwing, die belet te begrijpen dat hier ook een humanistisch oordeel uit-

gesproken kan zijn, dat niet uit politieke motieven voortkomt. Huygens zelf is juist het slachtoffer van zulk een motivering met zijn argumentatie van de „traditionele politieke partijen” en nog erger met zijn ontzag voor de beroepspolitici. Wat zou Multatuli smalen, als hij deze Huygens, die over Multatuli nog wel eens het woord neemt, de ergste specialiteiten zo zou horen prijzen!

Men kan natuurlijk van opvatting verschillen omtrent het houden van een militaire show op Koninginnedag en het oproepen tot verraad in een heet-koude oorlog tegen communisten. Maar te menen, dat de kolommen van „M. en W.” zich dienen te conformeren aan wat beroepspolitici als passend beschouwen, is een standpunt, waartegen minstens zozeer gewaarschuwd moet worden als dat waartegen Huygens zich keert.

De humanistische gezindheid of het humanistisch geweten meet met een maatstaf, die niet aan een politiek meerderheids- of minderheidsstandpunt gebonden is. In de toepassing ligt dit echter vaak moeilijker. Hij moet echter aannemen, dat de actualiteitjes van een verontrust humanistisch geweten uit geschreven zijn. Huygens echter heeft er onmiddellijk een hem onwelgevallige politieke visie achter geroken. Dat is nu zijn politieke preoccupatie. En hierachter zit, dat hij niet zozeer het H.V. zich angstvallig wil laten onthouden van elk oordeel over verhoudingen en verschijnselen die in het politieke vlak liggen, maar dat hij het H.V. zich wil zien ontwikkelen tot een presentabele organisatie van buitenkerkelijken, die vooral geen anti-gouvernementeel geluid laat horen.

Nu zijn er ook humanisten, die het H.V. niet graag de weg zouden zien opgaan van de kerken met hun onbewogenheid ten opzichte van en vrees voor de sociale en politieke werkelijkheid. Hun staat iets anders voor de geest dan een conformistisch Verbond. Wanneer dit niet de moed zou kunnen opbrengen om als een soort geweten op te treden, zoals de kerken zo weinig als christelijk geweten zijn opgetreden, dan kan men zich afvragen, of het werkelijk een reden van bestaan heeft. Wil het in de eerste plaats erkenning, representatie, een plaats in het nationale leven, naast ongetwijfeld nuttige sociale arbeid, wil het vooral de spanningen vermijden, die inderdaad optreden, als het poogt een gewetensmacht en geestelijk actiecentrum te worden, dan miskent het m.i. zijn taak en opdracht in deze tijd.

Huygens' artikel is evenzeer een symptoom als de aangevallen stukjes — minder dan hij vermoedde — het zijn, symptoom van een conformisme, dat, mocht het de overhand krijgen, het Verbond in een verstarrende zelfgenoegzaamheid zal doen doodlopen.

O. NOORDENBOS.

BRIEVEN VAN LEZERS

KLEINE PLAGERIJTJES.

In het Juni-nr. van het orgaan der Ver. voor Bevolkingsboekhouding dat door zijn verschijnen bij praktisch alle bevolkings-ambtenaren zeer grote invloed heeft, lezen wij:

„Ingevolge het gestelde in artikel 2, sub 2, van de Wet Bevolkings- en Verblifsregisters geschiedt onder meer het kosteloos verstrekken van inlichtingen, gevraagd door of vanwege kerkgenootschappen en rechtspersonen, welke, hoewel geen kerkgenootschap zijnde, geacht kunnen worden daarmede gelijk te staan.

Door mij werd naar aanleiding van het bovenstaande, aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken, bij schrijven van 3 Januari 1953, gevraagd of ook het „Humanistisch Verbond“ aan bovenvermeld wetsartikel het recht kon ontleenen om kosteloos of tegen verlaagd tarief inlichtingen uit de bevolkingsregisters te verkrijgen.

Namens het Hoofd der Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters mocht ik, op 9 April j.l. het navolgende antwoord ontvangen: „Naar aanleiding van Uw bovenvermeld schrijven bericht ik U, dat de Minister van Binnenlandse Zaken, wiens oordeel ik terzake vroeg, van mening is, dat het „Hum. Verbond“

niet kan worden aangemerkt als rechtspersoon, welke voor de toepassing van artikel 2 van de Wet Bevolking- en Verblifsregisters geacht kan worden met een kerkgenootschap gelijk te staan.”

Hieruit blijkt dus, dat, naar de mening van de Minister van Binnenlandse Zaken het „Humanistisch Verbond“ voor inlichtingen uit de bevolkingsregisters het normale tarief zal moeten betalen.

Nijmegen,

... A..”

Blijkbaar is Minister Beel van oordeel, dat de ruime tekst van de Wet „... en rechtspersonen, welke, hoewel geen kerkgenootschap zijnde, geacht kunnen worden daarmede gelijk te staan“, alleen voor het Leger des Heils en derg. geldt, hoewel er zeer zeker de vrijheid in gevonden kan worden om ook het Hum. Verbond hieronder te brengen. Maar dan zal uiteraard de wil daartoe aanwezig moeten zijn. Die is er bij de bewindsman niet of nog niet. Alleen in verdere groei van het Verbond zal de kracht liggen, die nodig is om de bewindsman tot dit standpunt te brengen.

Uithoorn.

C. LEMSTRA.

Onderschrift:

Overigens heeft het H.V. weinig belang bij een voorrecht, dat slechts betekenis krijgt als men iemand buiten zijn eigen medewerking om, wil benaderen.

RED.

UIT en OM het H.V.

Lustrum H.J.G.

Ter gelegenheid van het 5-jarig bestaan van de H.J.G. zal op 3 en 4 October een Lustrum-weekend gehouden worden.

Op dit weekend, dat een groot feest belooft te worden, verwacht de Lustrum-commissie vele oud-leden, die deze unieke gelegenheid hun oude vriendinnen en vrienden weer te zien dankbaar zullen aangrijpen.

Wie er prijs op stelt te zijner tijd nadere mededelingen te ontvangen geve zijn of haar adres op aan het secretariaat van de Lustrum-commissie, Mevr. S. Mensen, Heer Kerstantstraat 71 a, Rotterdam.

Weekend Gewest IJssel-Rijn.

Op 6 en 7 Juni hield het Gewest IJssel-Rijn een uitstekend geslaagde weekend-bijeenkomst op De Ark. Het huis was „uitverkocht“.

De avond werd gevuld met een bont programma van zang, voordracht en muziek, waaraan enkelingen en groepen uit alle gemeenschappen hun aandeel leverden. 's Zondags hield de Heer Pols uit Groningen een inleiding over „Humanisme en Opvoeding“.

Zomerkamp H.J.G.

Ook dit jaar organiseert de Humanistische Jongeren Gemeenschap een zomerkamp. Het zal gehouden worden bij Lochem in een Saksische boerderij te midden van de bossen.

Van 1-8 Augustus zullen de deelnemers zich bezig houden met sport en spel, zang en dans. Er wordt gewandeld en gezwommen. Er worden bonte en culturele avonden, kampvuur en lezingen georganiseerd. Want naast de ontspanning komt de inspanning door zich te verdiepen in de vraagstukken, die de samenleving van verschillende rassen oproept. Ook andere problemen, waarin we ons inzicht trachten te verwerven, zullen aan de orde gesteld worden.

De prijs van dit kamp, dat ook toegankelijk is voor niet-leden van de H.J.G. bedraagt f 25,- voor de gehele week.

Wie nadere inlichtingen wenst of aan het kamp wil deelnemen, kan zich richten tot Mevr. S. Mensen, Heer Kerstantstraat 71a, Rotterdam of tot het landelijke secretariaat van de H.J.G., Langestraat 1, Zaandam.

HUMANISTISCH THUISFRONT

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, A'dam-C., telefoon: 38583.

H. A. GERHARD STICHTING

Tehuizen voor
Buitenkerkelijke
Ouden van Dagen

Verantwoording van ontvangen bedragen (vervolg):

W. L. v. d. Poel te den Haag f 5,-; Mr. H. B. J. W. te Utrecht f 5,-; Mevr. A. G. M. K.-B. te den Haag f 5,-; P. P. te A'dam Zd. 2 f 25,-; A. L. C. B. te Aerdenhout f 25,-; A. J. M.-S. te Emmen Drente f 25,-; Mevr. C. H. Vv.-D. te Doorn f 25,-; Mevr. E. C. v. S.-v. W. te den Haag f 25,-; Mej. J. M. H. v. H. te A'dam f 25,-; Dr. W. J. B. te den Haag f 25,-; A. J. v. W. te A'dam f 25,-; Mr. Joh. C. H. te R'dam f 25,-; W. C. H. te R'dam f 25,-; Dr. P. A. O. te Groningen f 25,-; Boekhandel P.-U. f 25,-; H. C. te Tiel f 10,-; J. L. D. N. te A'dam f 10,-; Mevr. I. O.-L. te Wageningen f 25,-; M. P. te Doorn f 25,-; B. v. B. te A'dam f 25,-; Mej. A. A. B. te A'dam f 25,-; W. P. te A'dam f 25,-; Leesinrichting L. te Delft f 5,-; J. C. de W. Sr. te Rijswijk Z.H. f 5,-; Mevr. H. R. T.-B. te A'dam f 5,-; P. E. te den Haag f 5,-; Ir. J. R. te Utrecht f 5,-;

W. C. J. te Bussum f 5,-; S. R. te Al-melo f 5,-; Mevr. C. v. B.-v. H. te R'dam f 5,-; P. O. B. te A'dam f 5,-; Mevr. C. J. H.-L. te A'dam f 5,-; W. v. S. te A'dam f 5,-; J. M. N. te A'dam f 5,-; A. M. B. ? te A'dam f 5,-; J. C. M. H. te Utrecht f 5,-; G. K. te Zeist f 1,25; G. G. K. te A'dam f 1,-; N. N. te A'dam f 5,-; Mevr. M.-W. te Utrecht f 5,-; K. N. te Sneek f 5,-; B. v. N. te Oosterbeek f 5,-; Dr. T. R. B. te Hoogezand f 5,-; Jhr. G. D. H. B.-v. D. te den Haag f 5,-; P. D. V. te den Haag f 5,-; J. R. te Hilversum f 5,-; W. C. te Deventer f 5,-; M. de J. te Soestdijk f 5,-; H. C. B. te den Haag f 5,-; Joh. M. A. te A'dam f 30,-; Dr. H. J. B. te Deventer f 25,-; Prof. Dr. D. J. K. te Leiden f 25,-; J. R. J.-L. te A'dam f 25,-; L. A. B. te Bentveld f 25,-; H. J. v. d. B. te A'dam f 25,-; M. J. C. te A'dam f 25,-; F. C. v. d. V. te Alphen a/d Rijn f 5,-; C. J. te A'dam f 5,-; W.-R. te Roosendaal N.B. f 5,-; Mr. G. L. P. W. te Groningen f 5,-; M. v. D. te Hilversum f 5,-; W. C. C.-S. te Arnhem f 5,-; S/? te Bloemendaal f 5,-; A. A. K. te Deventer f 5,-; J. M. B. te R'dam f 5,-; H. M.-C. te A'dam f 5,-; L. M. B. te A'dam f 5,-; N. W. v. I.-Mac. G. te Bennekom f 5,-; H. Niesen te den Haag f 5,-; H. N. te den Haag f 5,-; C. v. W. te A'dam f 5,-; J. H. G. te Hilv. f 5,-.

N.V. LEVENSVZERKERING M.J.

AURORA

Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - A'DAM - TEL. 47006-42878

RENTE-
KAPITAAL-
VOLKSVERZEKERINGEN

Na aanvulling van de reserves wordt de
winst voor sociale doeleinden besteed

De Ark

Hum. Conferentie- en Vacantieoord

Tarieven voor volledig pension

Voor volwassenen

f 35,— per week — f 5,50 per dag

Voor kinderen beneden 11 jaar

f 25,— per week — f 4,— per dag

Voor kinderen beneden 5 jaar

f 20,— per week — f 3,25 per dag

Voor groepen speciale condities.

2-, 4-, 5- en 6-persoons kamers
en slaapzaal.

Bespreking van verblijf kan geschieden
bij het Humanistisch Conferentie- en
Vacantieoord, Belvédèrelaan 14 te
Nunspeet, telefoon K-3412, 2404.

Betalingen ter plaatse of op giro 304960
t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.

Vrl. arts zoekt

BESCH. VROUW,

met vriendelijke, huiselijke aard, plm.
35 j., die zorg voor haar gezin op zich wil
nemen. Kl. zitspk. aanw.

Br. met verl. salaris onder letter Ju 1,
C.B. Hum. Verbond.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen
door het instandhouden van weeshuizen
etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun
wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel
„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Wat leeft er onder
de jongeren?

DE LIBERTIJN

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische
jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Neemt U eens een proefabonnement
voor het lopende jaar à f 0,75.

Redactie-secretariaat: IJzerstr. 46b,
Rotterdam-W.

Betalingen: postrekening 58.48.02
t.n.v. penningmeester H.J.G., Am-
sterdam.

De Ark - Nunspeet

In het pas geopende Jeugdgeheel —
slaapzaal voor dames en slaapzaal voor
heren — is nog plaats. Prijzen met vol-
ledig pension: volwassenen f 28,— per
week; kinderen beneden 11 jaar resp.
5 jaar: f 22,— per week resp. f 17,—
per week.

Vanaf 29 Augustus zomerhuisje te huur
op het terrein van de Ark: 3 kamers, str.
water, toilet, gas, 4 à 5 bedden. Per week
f 35,—, zonder pension.

De Ark, Belvédèrelaan 14, Nunspeet,
Tel. K 3412—2404.

UW KIND

kan worden opgenomen in hum. geheel-
onth.gezin. Voor verlof- of vacatiegan-
gers tijdelijk kamers vrij. Plaats voor
beschaafde, ontwikkelde assistent(e).
W. J. Emmelkamp, leraar, Deventer-
straat 39, Apeldoorn, tel. 6035.

Tranen over Afrika — Storm over Afrika — Recht voor Afrika.

Mr. J. H. van Wijk en Han Kuysten
schreven deze gedocumenteerde brochure
over het land, waar de gekleurde bevol-
king in radeloze opstand komt.

48 pagina's voor 25 cent, franco thuis.

Bureau stichting A.N.V.A., Chr. Ben-
nekerslaan 22D, Rotterdam (O). Post-
rekening No. 445129.

Eind Sept. demob. onderoff. diploma
M.T.S. bouwkunde z.z.g.g. geplaatst op
architectenbureau.

Br. aan dpl. sergt. F. Smidt, Markt Ka-
zerne, Geertruidenberg.

TEHUIS

voor oudere d. en h. 1- en 2-p. kam. vrij,
bill. cond.

Br. no. Ju 3 bur. van dit blad.

Jongeman z.k.m.

EENV. MEISJE

(humaniste) van 20—25 j. te 's-Hage of
directe omg. Brieven m. foto, welke op
erewoord wordt geretourneerd, onder no.
Ju 2 van dit blad.

Daar ondergetekende niet alleen zijn
ziekenfondspatiënten, maar zelfs ook (o,
anachronisme) zijn particuliere patiën-
ten medisch verantwoord wil blijven be-
handelen, kan hij onder voortduren van
de huidige fiscale- en ziekenfondspolitiek
tot zijn spijt voor het H.V.

GEEN SPREEKBEURTEN MEER VERVULLEN.

Willen besturen van Gemeenschappen,
waar hij voordracht hield over „Gene-
sis” op hun convocaties de leden vragen
hem te retourneren: v. d. Broek „Dage-
raad der Mensheid” en Post „De wieg der
Mensheid”.

J. VAN ETINGEN, Apeldoorn.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding
geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezins-
contributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor ge-
zinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**